

СЕКЦІЯ 5 СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ В РЕАЛІЯХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МІСТ

MIGRATION AND ITS SOCIO-CULTURAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE CONTEXT OF URBAN DIGITALISATION

У статті здійснено комплексний аналіз взаємозв'язків між міграційними процесами та цифровою трансформацією міського середовища в умовах глобальної нестабільності. Стаття ставить за мету осмислити ці трансформації в логіці пізнього модерну, де класичні уявлення про мобільність, осілість і міську приналежність потребують радикального перегляду. Автори виходять із позицій міждисциплінарного підходу, поєднуючи методологію соціології міста, критичних міграційних студій та цифрової урбаністики. Особливу увагу приділено новітнім демографічним зрушенням, пов'язаним із примусовими переміщеннями, а також зростанню транснаціональної мобільності внаслідок розвитку дистанційної праці й цифрових сервісів. Показано, що діджиталізація модернізує системи управління міграцією через механізми електронної реєстрації, платформи соціальної інтеграції тощо, а також трансформує механізми міграційної поведінки – від віртуальної інтеграції до транслокальних форм культурної участі. Міграція дедалі більше опосередковується цифровими платформами, що створює як нові інструменти інтеграції, так і ризики цифрової уразливості. Стаття пропонує концептуальне переосмислення міграційних політик у діджиталізованому місті як динамічному полі, де локальне переплітається з глобальним, а фізична мобільність доповнюється віртуальною присутністю. У статті обґрунтовано тезу про те, що сучасне місто функціонує як гібридний простір, де перетинаються фізичні та цифрові траєкторії мобільності, формуючи нові типи взаємодії між мігрантами, локальними громадами та інституціями. Представлено дані щодо еволюції міграційних хвиль у XX–XXI століттях, зокрема у світлі глобальних конфліктів, кліматичних катастроф і пандемії COVID-19. Розкрито гендерні та вікові аспекти цифрової нерівності серед мігрантів, зокрема проблеми зайнятості, доступу до соціальних послуг і ризиків вразливих груп (зокрема жінок, осіб похилого віку, студентів). Аргументовано, що лише інклюзивна, культурно чутлива та цифрово підготовлена урбаністична система здатна дати відповідь на виклики сучасної мобільності.

Ключові слова: місто, міграція, трудова міграція, діджиталізація, культурна ідентичність, соціокультурний простір, соціальні мережі, комунікація, вища освіта, електронне врядування, соціологічні дослідження, інформаційний контент, інтернет-ресурси, свобода вираження поглядів.

This article offers a comprehensive analysis of the interrelations between migratory processes and the digital transformation of urban environments under conditions of global instability. It aims to conceptualise these transformations within the framework of late modernity, wherein traditional notions of mobility, rootedness, and urban belonging undergo radical reconsideration. The authors adopt an interdisciplinary approach, integrating the methodologies of urban sociology, critical migration studies, and digital urbanism. Particular attention is devoted to contemporary demographic shifts driven by forced displacement and the growing transnational mobility associated with remote work and digital services. The article demonstrates how digitalisation modernises systems of migration governance – through mechanisms such as electronic registration and online integration platforms – while simultaneously reshaping the logics of migratory behaviour, from virtual forms of integration to translocal modes of cultural participation. Migration is increasingly mediated by digital platforms, which generate new instruments for integration yet simultaneously expose migrants to risks of digital vulnerability. The article calls for a conceptual reconfiguration of migration policy within the digitised city, understood as a dynamic field in which the local is inextricably entangled with the global, and physical mobility is increasingly complemented by virtual presence. The city is presented as a hybrid space, where physical and digital trajectories of movement intersect, giving rise to new modes of interaction between migrants, local communities, and institutions. Empirical data on the evolution of migratory waves throughout the 20th and 21st centuries are provided, with particular reference to global conflicts, environmental disasters, and the COVID-19 pandemic. The analysis explores the gendered and age-specific dimensions of digital inequality among migrants, especially in relation to employment, access to social services, and the vulnerability of specific groups, including women, the elderly, and international students. The article concludes that only an inclusive, culturally sensitive, and digitally equipped urban system is capable of responding to the multifaceted challenges posed by contemporary mobility.

Key words: city, migration, labor migration, digitalization, cultural identity, sociocultural space, social networks, communication, higher education, e-governance, sociological research, information content, internet resources, freedom of expression.

УДК 316.42:314.7:004.738.5(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.2.32>

Панченко Л.Ф.

д.пед.н.,
професор кафедри соціології
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Пиголенко І.В.

к.філософ.н.,
доцент кафедри соціології
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Руденко Н.В.

доктор філософії із соціальних
комунікацій,
старший викладач кафедри іноземних
мов та лінгводидактики
Сумський державний університет

Вступ. Упродовж століть міграція була рушійною силою розвитку міст. Традиційно найбільш помітними були потоки сільського населення до урбаністичних центрів у пошуку кращих економічних можливостей. Утім, XX століття ознаменувалося фундаментальним переформатуванням цих процесів: не лише внутрішня міграція з сіл до міст, а й активні міжнародні переміщення почали визначати соціальне обличчя міст. Діджиталізація у XXI ст., як явище технологічних можливостей і як режим оновленого владного дискурсу, посилює цю нестабільність, надаючи можливість одночасної присутності в кількох локусах. На додаток, нові виклики, зокрема світові війни, сформували трансконтинентальні переміщення, а поява електронних технологій поступово змінила уявлення про відстань і мобільність. При цьому національні міграційні політики часто виявляються нестабільними і не забезпечують ефективного балансу між коротко- та довгостроковими економічними інтересами або захистом прав мігрантів [35].

Глобалізація є об'єктивним і закономірним етапом світового розвитку, що охоплює всі аспекти суспільного життя [13, с.19]. Водночас, важливо зауважити стійке зростання масштабів внутрішніх та міжнародних переміщень, що за даними World Migration Report 2024 набули особливої інтенсивності в останні десятиліття [27]. Внутрішні переміщення через конфлікти та стихійні лиха демонструють як кількісне зростання, так і зміну пріоритетів у системах реагування. У 2012 році конфлікти спричинили близько 7 млн нових внутрішніх переміщень, тоді як стихійні лиха – понад 30 млн. Упродовж наступних років динаміка була мінливою: у 2016 році, наприклад, зафіксовано майже 25 млн переміщень, спричинених катастрофами, і лише 8 млн – через конфлікти. Проте вже в 2022 році спостерігаємо різке зростання числа переміщень, пов'язаних із конфліктами та насильством – майже 29 млн, що є найвищим показником за весь період 2012–2022 років [27]. Це зростання, ймовірно, частково обумовлено повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Водночас внутрішні переміщення через стихійні лиха в 2022 році сягнули понад 32 млн осіб, що зберігає катастрофи як головний чинник внутрішньої мобільності [27]. Отже, перед містами постає необхідність паралельної адаптації до наслідків кліматичних загроз та гуманітарних криз. Така динаміка вимагає масштабної цифрової реорганізації соціального захисту, менеджменту електронного реєстрування мігрантів тощо, через що міграція й діджиталізація розглядаються не як паралельні, а як взаємопереплетені процеси, що постійно переозначають міський простір.

У період меркантилізму (XVI–XVIII ст.) міграційні потоки з європейських країн активно спрямовувалися до Америки, Африки, Азії та Океанії [1, с.11]. Чисельність цих мігрантів складна для визначення, але їх вплив на економіку й культуру місцевих суспільств був значним. Індустріальний етап міграції (початок XIX – 1920-ті роки

XX ст.) позначений масштабною еміграцією з Британії, Італії, Австро-Угорщини, Німеччини та Іспанії, що істотно вплинула на соціально-демографічні процеси в Європі. Цьому сприяла відкритість кордонів і ліберальна політика країн-реципієнтів [1, с.11]. Постіндустріальна міграція (від середини 1960-х рр.) набула глобального характеру з переважанням потоків з Африки, Азії та Латинської Америки до розвинених країн. У 1970–1980-ті роки колишні еміграційні країни (Італія, Іспанія, Португалія) почали активно приймати мігрантів, переважно з Близького Сходу та Африки, а міграційні рухи розширилися й до країн Східної Азії [1, с.11].

Соціологія міста сформувалася як наукова дисципліна у відповідь на ключові виклики модерності: урбанізацію, індустріалізацію, масові міграції та супровідні соціальні трансформації XIX століття [8]. Міграційні процеси, які відбувалися впродовж XX століття, були нерозривно пов'язані зі становленням модерних міст як осередків культурного обміну [19]. Такий обмін відбувався на рівні традиційних форм мистецтва та ремесл, а у побудові нових смислів урбаністичного життя. Наприклад, міграція художників та інтелектуалів утворювала унікальні екосистеми співтворчості. Сьогодні цей історичний досвід простежується в електронних платформах, де творчі проєкти й дискусійні майданчики дедалі частіше об'єднують людей з різних культур і континентів.

Мета статті – аналіз взаємозв'язків між міграційними процесами та цифровою трансформацією міського середовища, з урахуванням новітніх демографічних даних, соціальних нерівностей, гендерної диференціації та структурних трансформацій міської інфраструктури.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Багато сучасних студій, які торкаються питань міграційних процесів у місті, перетинаються із загальним полем urban studies і дають глибинне розуміння того, як процеси переміщень населення влітаються в міську тканину. Досліджуються різні аспекти міграції у формуванні міста, коли новоприбулі (з різним рівнем доступу до ресурсів та інформації) змінюють звичні способи користування публічними просторами, адаптують житловий сектор, переносять культурні практики, що реалізуються, зокрема, у форматі онлайн-спільнот.

Практики повсякдення мігрантів здатні кидати виклик наявним ієрархіям міського простору, а також створювати нові форми просторової організації [24]. Дослідники звертають увагу на те, що міграція у скандинавському регіоні детермінує низку культурних нашарувань, коли місто більше не можна розглядати як моноетнічне. У центрі уваги стають кейси гетерогенного «place-making», де традиційні способи врядування стикаються з новими запитами на просторову справедливість [24]. Мігранти, взаємодіючи з фізичним простором міста, змінюють те, що заведено називати «околицями», «центром» або «домашнім середовищем». Подібні «модальності» масштабування (напри-

клад, стиснення, розширення, бокове зміщення тощо) стають аналітичним інструментом для урбаністичного планування.

Мігранти поступово освоюють інфраструктурні можливості міста, від навігації транспортом до освоєння соціальних просторів [15]. Інтеграція можлива, коли мігрант перебуває в місті та активно використовує його матеріальні та соціальні ресурси [15]. Цифрові платформи – всупереч їхнім необмеженим можливостям – усе ще не здатні цілком замінити офлайн-досвід [15]. Тому те, що мігрант отримує відомості про місто онлайн, не виключає необхідності реальної присутності в міському просторі.

Окремий змістовний блок у дослідженні стоїть довготривалій історичній ролі мігрантів у формуванні та оновленні міст, особливо у глобальних центрах [21]. Наприклад, аналіз демонструє, що протягом двох тисячоліть Лондон постійно переживав хвилі притоку новоприбулих: римляни, сакси, нормани, вихідці з різних англійських колоній [21]. Замість того, аби сприймати мігрантів як «додаткову» чи «зовнішню» силу, мігрантський елемент можна сприймати інтегральним для самого існування такого міста як Лондон [21]. Діджиталізація, своєю чергою, може слугувати каталізатором цієї тенденції, коли мобільність (у тому числі віртуальна) стирає кордони між фізичним та онлайн-простором.

Практичний досвід свідчить, що урбаністична супердиверсність, тобто коли одночасно наявна велика кількість груп, які різняться за національністю, мовою, соціальним статусом, зайнятістю, сімейними моделями тощо, стає реальністю у багатьох мегаполісах. Зазначені процеси, серед іншого, пов'язані із пришвидшеною глобалізацією. Однією з характерних рис сучасної урбанізації є глобалізація, що змінює соціальні, економічні та політичні зв'язки через розвиток інформаційних технологій і посилення міжнародних комунікацій [11, с.23]. Міста стають центрами глобальних процесів, де економічні трансформації особливо помітні. Окрім інфраструктурних змін, успіх глобалізації міст потребує формування особливої культури, яка часто виходить за межі територіальної прив'язаності [11, с.23]. Дослідження показують, що супердиверситет характерний і для великих міст, і менших центрів, які завдяки діджиталізації втягуються у глобальну мережу [23]. Навіть другорядні міста та містечка в Австралії, Новій Зеландії, Канаді чи Європі можуть ставати лабораторіями міграційних інновацій, коли мігранти беруть активну участь у розвитку локальних ініціатив, створюють нові формати соціальної згуртованості через онлайн-спільноти [23]. При цьому інтеграція не обов'язково відбувається за «класичними» схемами – мігрантам нерідко допомагають цифрові платформи, які надають інформацію про доступне житло, вакансії, правову допомогу.

Міграційні процеси, які відбувалися впродовж XX століття, були нерозривно пов'язані зі станов-

ленням модерних міст як осередків культурного обміну []. Особливої уваги заслуговують випадки «творчого» переосмислення урбаністичного простору: художники та інтелектуали, переміщуючись у мегаполіси (від Нью-Йорка до Шанхаю), набували нового досвіду, і водночас формували еклектичний простір, що стимулює появу транснаціональних культурних практик. Фундаментальні закономірності переміщення талановитих професіоналів, які засновували художні кола, мережі та інституції, що збагачували міське середовище й розширювали його економічні та символічні ресурси [19]. Для сучасного періоду діджиталізації цей сюжет є цінним аналогом: тоді як творчі еліти ставали рушіями оновлення міста, зараз інноваційні цифрові платформи також прискорюють мобільність людей, капіталу та ідей.

Екологічні та кліматичні фактори впливають на демографію та переміщення населення, а особливо на старіюче міське населення []. Цифрові технології при цьому обумовлюють існування розумних пристроїв, призначених для створення безпечних умов проживання літніх людей [14]. Розбудова інфраструктури для пом'якшення ризиків (пов'язаних із зростанням кількості теплових хвиль, штормів чи інших кліматичних змін) і впровадження цифрових рішень можуть сприяти більш інклюзивному міському середовищу [14]. Міграція похилого населення вимагає розробки комплексних програм підтримки, частково побудованих на цифрових інструментах – від телемедицини до онлайн-спільнот взаємодопомоги [14].

Особливої уваги заслуговує питання економічної й соціальної уразливості жінок-мігранток, які потрапляють у сферу секс-індустрії в сучасних мегаполісах [17]. При цьому онлайн-платформи та мобільні додатки можуть слугувати водночас і сприятливим інструментом для пошуку клієнтів мігранток, що займаються секс-працею, і ризикованим механізмом, що збільшує вірогідність експлуатації [17]. Водночас, вони можуть стати майданчиками солідарності та взаємодії між трудовими мігрантками, і разом із цим створюють цифрові сліди, які потенційно відкривають доступ до їхніх даних з боку правоохоронних органів [17]. Міграційна політика, зокрема в частині захисту прав жінок, мусить переосмислюватися з урахуванням динаміки цифрових просторів і транснаціональних потоків інформації, і сприяти захисту уразливих груп мігрантів.

Пандемія COVID-19 і розвиток дистанційної роботи вплинули на місто та міграційні процеси в ньому [34]. Так відбулося підвищення відтоку молодих фахівців із високою платоспроможністю з великих мегаполісів, що супроводжується суттєвим відновленням демографічних тенденцій лише на частину від докризового рівня [34]. При цьому посилюються формати гібридної роботи, коли цифрові платформи дозволяють працювати віддалено та обирати привабливіші регіони проживання. Це може зумовити появу нових урбаністичних цен-

трів, які стануть полюсами тяжіння для профільних мігрантів, котрі прагнуть кращих житлових умов чи соціальної інфраструктури [34]

Дослідники також критикують усталені стереотипи щодо статичності людських популяцій, нагадуючи, що людство завжди перебувало у процесі руху [31]. Це особливо значуще в період діджиталізації, коли транснаціональні зв'язки пришиваються і кордони стають умовними для дистанційних форм зайнятості або освіти. Зі змінами клімату, а також інноваційними технологіями, що полегшують мобільність, спостерігається переформатування урбаністичних регіонів, чим загострюється потреба розвивати адаптивні стратегії міського менеджменту.

В збірці «The Routledge Handbook of the Governance of Migration and Diversity in Cities» [16] розміщено низку дослідницьких статей, що аналізують особливості локальних політик управління потоками мігрантів. Різні розділи узагальнюють досвід міст з Європи, Північної та Латинської Америки, Азії. Підкреслюється багаторівневий характер міграційного врядування: політика часто формується на національному рівні, проте її реальне втілення відбувається у містах. Діджиталізація міст згадується як рушій для поліпшеного надання послуг мігрантам (електронні реєстраційні системи, онлайн-платформи соціальної інтеграції), але також як фактор, що може розділяти людей на тих, хто має або не має навичок користування цифровими інструментами. Така тенденція вимагає комплексного підходу в проєктуванні міських сервісів. Автори погоджуються, що багато аспектів успішної інтеграції залежить від того, наскільки міське середовище готове до процесів «супердиверсифікації» (коли мігранти сильно відрізняються за освітою, країною походження, віком тощо) у часи швидкої технологічної модернізації.

Загалом, більшість джерел, які зачіпають питання міграції в сучасних містах, переважно згадують про взаємне переплетення дигітальних трансформацій із динамікою міграційних рухів. Для міст, які прагнуть підтримувати сталий розвиток, критично важливо синхронізувати технологічні рішення з політикою інтеграції та охороною прав мігрантів, враховуючи складні культурні, економічні й екологічні виклики. Оскільки діджиталізація відкриває доступ до гнучких форм зайнятості й навчання, дистанційної вищої освіти, а мігранти все частіше поєднують традиційні та онлайн-стратегії інтеграції, міста стають лабораторіями інноваційних рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний розвиток і технологічний прогрес не усувають загроз соціальної нерівності й культурної одноманітності [8]. Проблеми, як-от джентрифікація, витіснення вразливих груп, екологічні ризики та цифровий розрив, уже характерні для мегаполісів і постануть перед українськими містами в процесі відбудови [8]. Серед цих викликів також міграція. Історично склалося, що міграційні процеси

виступають важливим фактором формування етнокультурної неоднорідності різних регіональних утворень і територій [2].

Аналізуючи процеси міграції, можна виділити кілька основних категорій, серед яких адаптація, що означає поступову зміну поведінки, звичок і цінностей мігрантів для успішного функціонування в новому соціокультурному середовищі при збереженні власної ідентичності [5]. Інтеграція є ширшим явищем, що охоплює як адаптацію мігрантів, так і ініціативи з боку приймаючої громади для створення умов повноцінної участі новоприбулих у суспільному житті. Акультурація передбачає взаємний обмін культурними елементами між мігрантами та місцевим населенням, тоді як асиміляція означає майже повну втрату мігрантами власних культурних ознак на користь культури країни-приймача. Інклюзія, своєю чергою, спрямована на забезпечення рівноправної участі всіх членів суспільства незалежно від їхнього етнічного чи культурного походження [5].

Внаслідок переміщення людей суттєво трансформується етнічна та соціальна структура як міського, так і сільського середовища, зростає частота міжетнічної взаємодії, підвищується рівень укладання міжетнічних шлюбних союзів. У другій половині XX століття відбулася експансія мегаполісів: Токіо, Нью-Йорк, Мехіко, Лондон, Шанхай тощо. Ці міста поглинали дедалі більші обсяги населення, створюючи поліетнічні та мультилокальні спільноти. Одночасно виникали культурні розломи, зокрема мовні бар'єри, конфліктні взаємини між групами з різними культурними традиціями, переформатування економічних інститутів (наприклад, поява «тіньових» та неформальних секторів). Мігранти несуть із собою специфічні культурні практики, традиції, мови, побутові звичаї, форми господарювання та особливості світоглядних позицій, що формує нову соціокультурну реальність на приймаючих територіях [2]. Попри те, що державні органи намагалися запроваджувати інтеграційні політики (програми вивчення мови, квоти на житло, соціальну допомогу), часто ці заходи зіштовхувалися з інерцією або, навпаки, із занадто швидкими змінами в структурі міста. З появою інтернету та цифрової інфраструктури, культурні розломи не зникли, але їхні прояви частково змінюються. Чимало мігрантів ще до приїзду у місто приєднуються до онлайн-спільнот, щоб отримати інформацію про житло, роботу, правовий статус. Так формується передумова для «віртуальної інтеграції», що передуватиме фактичній фізичній релокації. Водночас це породжує запит на розвиненіші цифрові послуги в місті: безкоштовні точки Wi-Fi, украй потрібні платформи для оформлення документів онлайн, доступні сервіси електронного врядування. Висока інтенсивність потоків передбачає підвищений тиск на житло, інфраструктуру, ринки праці. Але якщо міста матимуть продумані стратегії (розвиток транспорту, управління сегментацією ринку оренди, розподіл соціальних

послуг) і застосовуватимуть цифрові технології (онлайн-реєстрації, електронні модулі інтеграції тощо), то система може впоратися.

У ХХ столітті великий вплив на формування міграційних патернів мали світові війни та розпади колоніальних імперій. Рух населення відбувався подекуди в примусовому форматі (депортації, евакуації), а подекуди на добровільних засадах (наприклад, коли колишні колонії здобували незалежність і виникала потужна трудова й культурна міграція до метрополій). Статистичні зміни в глобальній міграційній картині у 2024 році особливо помітні при порівнянні з даними 2000 року згідно World Migration Report 2024 [27]. Кількість міжнародних мігрантів зросла з 150 до 281 млн осіб, що тепер складає 3,6% населення планети. Показник фемінізації міграції практично не змінився: у 2000 році – 47,5%, у 2024 – 48,0% [27]. Частка дітей серед мігрантів, навпаки, суттєво зменшилася – з 16% до 10,1% [27], що може свідчити про зростання трудової спрямованості міграції та активне використання цифрових платформ для роботи дорослими особами, зокрема чоловіками й жінками працездатного віку. Середня частка жінок серед іммігрантів-підприємців у країнах OECD становить трохи менше 35%, тоді як серед уродженців – показник вищий майже на 3–5% у багатьох країнах (International Migration Outlook 2024, 2024). У деяких державах, таких як Португалія (PRT), Італія (ITA), Корея (KOR), Канада (CAN), частка жінок серед підприємців, які народилися за межами країни, досягає або навіть перевищує 40%. Це може свідчити про підвищену залученість жінок-мігранток у самозайнятість як адаптивну відповідь на бар'єри доступу до формальної зайнятості. Особливо це актуально в умовах урбанізованого середовища, де цифрові сервіси такі як маркетплейси, платформи для фрилансу чи мобільні додатки з обслуговування – забезпечують гнучкі можливості для самозайнятості, уникаючи дискримінації на ринку праці [23].

У наші дні, коли триває повномасштабна війна проти України, питання вимушеного переміщення виходить на перший план. Міста за кордоном стикаються з напливом українських біженців, а відтак мають адаптувати соціальні та цифрові сервіси під нову хвилю переселенців. Водночас всередині самої України відбувається масштабне внутрішнє переселення (ВПО), що формує нові урбаністичні вузли та змінює демографічний баланс регіонів. Ситуація з внутрішнім переміщенням залишається загостреною по всьому світу. У 2022 році у статусі ВПО (внутрішньо переміщених осіб) перебувало 71,2 млн осіб: 62,5 млн через конфлікти й насильство, 8,7 млн – внаслідок природних катастроф [27]. Додатково, 35,3 млн осіб було офіційно визнано біженцями, 5,4 млн – шукачами притулку, а 5,2 млн – іншими особами, що потребують міжнародного захисту. Загальна кількість осіб у стані переміщення наприкінці 2022 року сягнула 117 млн, що становить рекордний рівень [27].

Саме тут викристалізовується потреба комплексної стратегії, що поєднує гуманітарну допомогу, економічну підтримку та розвиток цифрової інфраструктури в місцях концентрованого проживання переселенців. Історичний досвід повоєнних відбудов у Європі після Другої світової війни свідчить, що ефективна інтеграція – це тривалий процес, який залежить від наявності роботи, житла та культурної взаємодії. У нинішньому контексті це неможливо уявити без діджиталізованих платформ для пошуку вакансій, безпекових застосунків (наприклад, для попередження про загрози в режимі реального часу) та електронних довідників щодо правового статусу й доступу до державних послуг.

Важливим чинником міграції в міському середовищі є пересування митців, науковців і фахівців креативних індустрій. Такі групи людей часто виступають каталізаторами модернізаційних або культурних рухів у містах [19]. Вони формують нові естетичні стандарти, наприклад, засновують арт-кластери, які згодом перетворюються на магніти для туризму та бізнесу. Зараз цю роль митців та інтелектуалів значною мірою доповнює чи навіть заміщає діяльність цифрових креаторів: програмістів, дизайнерів, фахівців сфери ІТ тощо.

Відзначимо, в середньому в OECD частка самозайнятих мігрантів із вищою освітою складає приблизно 35-40%, що нижче порівняно з місцевим населенням [23]. Країнами з найвищим показником серед іммігрантів є Канада (CAN), де цей рівень сягає понад 70%, Австралія (AUS), США (USA) та Велика Британія (GBR) – понад 50% [23]. Ці цифри підтверджують, що значна частина мігрантів володіє потенціалом високого людського капіталу, який може бути повноцінно інтегрований у міське цифрове середовище за умов адекватної політики підтримки (наприклад, визнання дипломів, адаптаційних онлайн-курсів, підтримки бізнес-інкубаторів). Ці люди, завдяки можливості віддаленої праці, переміщуються туди, де сприятливі умови для життя, наприклад, порівняно невисока вартість житла, зручний клімат, креативна атмосфера тощо. У результаті деякі міста можуть ставати цифровими хабами, тоді як інші поступово втрачають кадровий потенціал. Така конкурентна боротьба формує стимул для місцевих урядів адаптуватися, створюючи коворкінги, технологічні інкубатори та smart-інфраструктуру, покликану утримати або привабити людські таланти.

Діджиталізація загалом спростила процес комунікації, пришвидшила пошук роботи та житла і навіть відкрила канали для дистанційного оформлення документів. Утім, відбулися й суперечливі ефекти: збільшилися можливості контролю за переселенцями, розширилася неформальна зайнятість (зокрема, у сфері короткострокової оренди та онлайн-сервісів), а також виникли нові ризики. У США кількість самозайнятих мігрантів зросла з 2 093,8 тис. у 2006 році до 3 232,8 тис. у 2022 році, що становить приріст на 1,5 млн осіб

[23]. У Німеччині (DEU) – з 451,1 тис. до 638,9 тис., а у Великій Британії (GBR) – з 423,0 тис. до 1 003,4 тис. [23], що вказує на стрімкий приріст самозайнятості (у випадку Великої Британії – більше ніж удвічі). І хоча в деяких країнах, таких як Естонія (EST) чи Латвія (LVA), зростання було незначним (менше 1 тис. осіб), сам тренд свідчить про те, що урбанізовані міські простори адаптуються до мультикультурної, підприємницьки активної структури населення. Важливо підкреслити, що цифрові технології дозволили зменшити бар'єри входу в підприємництво через онлайн-продажі, краудсорсингові сервіси, e-commerce. Огляд даних 2023 року свідчить, що в країнах OECD налічувалося понад 150 млн іноземців, тобто мігранти становили значну частку міського населення [23]. Зростання зайнятості серед мігрантів продовжувалося й у постпандемічний період. У 2023 році рівень зайнятості серед них досяг історичного максимуму, склавши 71,6%, тоді як рівень безробіття знизився до 7,4% [23]. У порівнянні з попередніми роками це є ознакою структурного відновлення ринку праці, у якому діджиталізовані урбаністичні системи відіграли критичну роль, забезпечуючи дистанційну зайнятість, онлайн-доступ до сервісів зайнятості, цифрову сертифікацію навичок.

Особливої уваги заслуговують дані щодо українських біженців. Їхня інтеграція у локальні ринки праці виявилася нерівномірною: у країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Литва, Естонія) зайнятість серед українців перевищила 50% у другій половині 2023 року [23]. Водночас у Німеччині, Австрії та Бельгії цей показник залишався нижчим за 25%, що вказує на потребу переосмислення механізмів інтеграції. Цифрові інструменти – мовні застосунки, онлайн-реєстрація на курси, віртуальні консультації – є тим важелем, який може вирівняти ці нерівності.

Чи не найактивніше реагують на цифрові можливості мігранти у молодому та середньому віці. Діджиталізація в їхньому разі може і допомагати (телемедицина, онлайн-консультації, електронні рецепти), і викликати труднощі (комп'ютерна неграмотність, брак технічних пристроїв). Показовий індикатор – чисельність міжнародних студентів [23]. У 2023 році в країнах OECD навчалося понад 2,1 млн нових іноземних студентів, що на 33% перевищує рівень 2019 року. Це свідчить про стабільну привабливість освітньої мобільності та про адаптацію освітніх платформ до умов транснаціонального навчання, зокрема вищої освіти. Більшість студентів прибували з Індії, а основними прийомними країнами були США, Велика Британія та Канада [23]. Слід наголосити, що цифровізація вищої освіти (гібридні моделі, MOOC-платформи, цифрова сертифікація) дозволяє мігрантам поєднувати навчання, зокрема здобуття вищої освіти, з частковою зайнятістю та інтеграцією у міське середовище. Молодь та мігранти середнього віку, особливо ті, що володіють сучасними технологічними навичками, проте не можна недооцінювати

роль мігрантів старшої вікової категорії, оскільки вони теж долучаються до переміщень, зокрема при возз'єднанні з родинами чи через потребу в медичному обслуговуванні [14].

Із віком здатність долати труднощі подорожей і адаптуватися до нових соціальних норм знижується [6]. Водночас на тлі проблеми кадрового дефіциту, спричиненої високими міграційними настроями населення та пошуком тимчасової роботи або вищих доходів, працедавці в Україні дедалі гостріше відчують нестачу кваліфікованої робочої сили. Спершу лібералізація візового режиму з ЄС, а потім повномасштабна війна посилювала відтік українських фахівців за кордон, що загрожує втратою інтелектуального потенціалу України. У цьому контексті стабільні міграційні настрої старшого покоління виступають певним чинником утримання рівноваги на національному ринку праці [6].

Пікова фаза глобальних обмежень у міграції припала на квітень-травень 2020 року, коли майже 180 країн одночасно впровадили міжнародні обмеження на пересування, а понад 140 країн закрили освітні заклади [27]. Обмеження на роботу підприємств трималися стабільно високими до кінця 2021 року. Найменш стабільними були обмеження внутрішнього переміщення: у травні 2020 року такі заходи діяли приблизно в 120 країнах, однак уже в середині 2022 року – менш ніж у 10 [27]. Це свідчить про поступове звикання до умов пандемії та послаблення контролю завдяки цифровим технологіям, що забезпечили віддалену комунікацію, навчання, облік переміщень і дистанційне надання адміністративних послуг. Ці дані підтверджуються й макроекономічними наслідками: пасажирський авіапотік у 2020 році впав на 60% порівняно з 2019 роком, з 4,5 мільярда до 1,8 мільярда мандрівників. У 2021 році почалося поступове зростання, і до кінця 2022 року пасажиропотік досягнув понад 3,5 мільярда, що свідчить про поступове відновлення мобільності на тлі цифровізації логістичних процесів, включно з мобільними COVID-сертифікатами, додатками для самостійного бронювання маршрутів тощо [27]. В післяпандемічних умовах прискорився розвиток дистанційної роботи. Пандемія та війна збільшили гнучкі формати зайнятості, молодь отримує особливі стимули для міграції: більше не потрібно фізично бути присутнім у традиційному офісі. Цей феномен дозволяє мігрантам селитися в локаціях із кращою екологією або нижчими цінами на проживання, але разом із тим під'єднуватися до глобальних ринків праці. Такий тренд спричиняє, на думку деякого, «цифрову колонізацію» певних міст, коли туди масово приїждять «нові урбаністи», а ціни на житло злітають для корінних мешканців.

Окрему роль у формуванні соціокультурного простору міста відіграє візуальний компонент: афіші, вуличні графіті, інформаційні стенди, архітектура, реклама, музейні експозиції. Коли з'являються нові хвилі мігрантів, ці візуальні елементи

змінюються – з'являються оголошення іншими мовами, кафе з екзотичною кухнею, мистецькі виставки від «новоприбулих» талантів, а також реклама комерційних послуг, спрямованих на зовсім інші групи споживачів.

Інформаційний контент, доступний через цифрові платформи, суттєво змінює практики комунікації та інтеграції мігрантів у міське середовище. Інтернет-ресурси, соціальні мережі та месенджери створюють умови для попередньої, так званої «віртуальної інтеграції» людей ще до моменту їхнього фізичного прибуття в нове місто. Це дозволяє мігрантам та мігранткам заздалегідь отримати інформацію про житло, роботу та доступ до соціальних послуг, формуючи певний рівень очікувань і полегшуючи адаптацію, розширює їхню свободу вираження поглядів. Водночас ці ж платформи несуть ризики цифрової вразливості: персональні дані можуть бути використані для стеження, маніпуляцій або навіть експлуатації особливо вразливих груп населення. З психолінгвістичної перспективи спосіб подачі інформації, її структура, стилістичні особливості та емоційна забарвленість повідомлень у цифровому середовищі безпосередньо впливають на формування уявлень мігрантів про міське середовище. Це може посилювати почуття безпеки або, навпаки, генерувати тривогу й соціальну дезорієнтацію. Міграційні дослідження демонструють, що тексти з чіткими інструкціями, позитивно забарвлені та представлені у зрозумілій і простій мовній формі значно краще сприймаються новоприбулими, пришвидшуючи їхню соціокультурну адаптацію та інтеграцію. Також цифровий дискурс часто містить приховані пресупозиції та ідеологічні установки, які можуть формувати як позитивні, тобто інтегративні, так і негативні, маргіналізуючі, сценарії для мігрантів. Якість адаптованого багатомовного контенту теж є критично важливим фактором для успішної інтеграції мігрантів. Переклади, зроблені без належного врахування культурної специфіки та соціокультурного контексту, знижують ефективність комунікації.

Свобода вираження поглядів у цифровому просторі також характеризується суперечливістю. З одного боку, цифрові мережі сприяють створенню відкритого дискурсивного поля, де мігранти можуть активно артикулювати свої потреби й інтереси, формувати спільноти підтримки та виражати культурну ідентичність. З іншого боку, в умовах соціальних конфліктів або авторитарних політичних систем онлайн-контент може підлягати цензурі або свідомій маніпуляції. Це значно ускладнює процес інтеграції, зменшує потенціал відкритого діалогу та поглиблює соціокультурні протиріччя в урбаністичних просторах.

Для міст важливо свідомо управляти цим візуальним простором. З одного боку, надмірна уніфікація може придушувати креативність та ініціативу самих мігрантів, перешкоджаючи реалізації їхньої ідентичності. З іншого боку, повна анархія у міському дизайні може призвести до візуального хаосу

й формування закритих просторів, де приїжджі взагалі не комунікують із місцевими. Таким чином, міські керівники, архітектори, дизайнери й маркетологи можуть спільно розробляти концепції візуального менеджменту, де унаочнюються риси багатоманітності, але в конструктивний спосіб. У цьому аспекті допомагають цифрові технології: наприклад, інтерактивні мапи, QR-коди з різними мовними версіями історичних довідок, AR-додатки (augmented reality), що пропонують «занурення» в локальну культуру.

У «Cosmopolitan Sex Workers...» [17] було продемонстровано, що цифрові платформи можуть слугувати особливими «посередниками» в сегментах ринку, де працюють мігрантки, часто опиняючись у вразливому правовому становищі. Онлайн-сервіси бувають двоїстими: з одного боку, вони дають змогу ефективніше пропонувати свої послуги, розширюючи коло потенційних клієнтів; з іншого – формують ризик для особистої безпеки й відкривають можливості експлуатації. Історії жінок, що приїхали в мегаполіс із сільської глибинки або з-за кордону, свідчать: якщо немає належної державної підтримки та правового захисту, то технологічний прогрес нерідко йде поряд із посиленням гендерної нерівності. Цей аспект заслуговує ретельного вивчення у контексті розробки міграційних політик, що враховують гендерний компонент, і врахування цифрових механізмів, де існує загроза торгівлі людьми.

Глобальна цифрова трансформація передбачає, що урбаністичні управлінські системи – транспорт, безпека, адміністративні послуги, житлове господарство – усе частіше переходять на електронні рейки. У цьому контексті поширюються поняття «розумних міст» (smart cities), де оптимізація ресурсів і комунікацій здійснюється з використанням сенсорних мереж, штучного інтелекту та різних застосунків. Водночас, дедалі більше людей, що переїздить у міста, зберігають тісні віртуальні контакти із громадою походження, створюють онлайн-мережі підтримки та ідентичності. Завдяки цьому формується гібридна ідентичність: людина може одночасно вважати себе мешканцем конкретного міста та членом розгалуженої транснаціональної діаспори. Даний феномен виходить за рамки класичних уявлень про асиміляцію чи культурне злиття, адже зміст поняття домівка стає умовним і не прив'язаним строго до фізичної локації. Транслокальність виявляється у тому, що люди зберігають зв'язки з рідними осередками, водночас вибудовуючи нові локальні й онлайн-контакти в місті перебування, котрі активуються через соціальні медіа, і це може радикально впливати на місцеву економіку. Значною мірою вплив діджиталізації позначився й на обсягах грошових переказів. У 2000 році обсяг глобальних грошових переказів становив \$128 млрд, а в 2022 – вже \$831 млрд. З них \$647 млрд надійшло до країн із низьким та середнім рівнем доходу. Такий приріст підкреслює важливість цифрових каналів для транснаціональ-

них грошових потоків, зокрема мобільних додатків для переказів, криптовалютних платформ, цифрових банківських сервісів [27].

У такій реальності міста з достатньою цифровою інфраструктурою й толерантною культурою можуть вигравати, перетворюючись на платформи крос-культурної творчості та підприємництва. Саме ці умови наразі найважливіші для залучення людського капіталу, який сприятиме і відновленню територій, і відкриватиме нові формати життя. Поєднання діджиталізації та міграційних рухів слід розглядати як потужний потенціал для відновлення економіки, особливо в умовах післявоєнної реконструкції. Якщо люди, що виїхали з небезпечних зон, зберігатимуть зв'язок із рідним містом завдяки віртуальним платформам, вони можуть сприяти розвиткові бізнесу, надсилати кошти, ділитися інтелектуальними ресурсами. Згодом, якщо ситуація з безпекою поліпшиться, можлива рееміграція чи приїзд нових інвесторів. Важливо, щоб діджиталізація інфраструктури й державних послуг не була самоціллю, а слугувала інструментом для реальної соціальної згуртованості та економічного зростання.

Висновки та перспективи дослідження. Діджиталізація міського життя, хоча й декларується як універсальне благо, водночас формує нові соціальні розриви, посилює політику спостереження та сприяє неоліберальному перекладанню відповідальності з інституцій на індивідів. Мігранти, особливо ті, хто перебуває у транзитних або маргіналізованих статусах, потрапляють у ситуацію цифрової вразливості: з одного боку, вони мусять бути присутніми у віртуальному просторі для отримання послуг, доступу до ринку праці, інтеграції в локальні спільноти; з іншого боку – ця присутність робить їх видимими для контролю, експлуатації, маркування. Цифрові технології, з одного боку, дають змогу швидко інтегруватися мігрантам, шукати нові формати зайнятості, створювати крос-культурні платформи. З іншого боку, вони породжують ризики зловживань, загострюють проблеми нерівності, ставлять питання про цифрове громадянство та права людини в електронному просторі. Для України, що переживає війну та майбутній період відбудови, міграція відіграватиме вирішальну роль: частина людей повертатиметься, інша частина, можливо, обере нові місця дислокації. У міру діджиталізації суспільства перед нашими містами постануть завдання налагодити електронну взаємодію всіх учасників: переселенців, місцевих мешканців, державних органів, бізнесу, міжнародних партнерів. Таким чином, міграційні процеси в період діджиталізації слід розглядати як складне переплетіння потреб, цінностей і можливостей. Щоби ці можливості реалізувалися в позитивному ключі, міста мусять розвивати комплексну, інклюзивну й технічно підготовлену екосистему, здатну приймати й підтримувати нових мешканців із різноманітним культурним бекграундом. Особливо гостро ця проблема стоїть

в Україні, де воєнна ситуація посилює міграційні виклики, але й водночас підштовхує суспільство до інноваційної перебудови та міжнародної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєва Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24(1). С. 10–13.
2. Анакіна Т. М., Гай-Нижник П. П., Токар П. В. Імміграція і транснаціоналізм. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. 312 с.
3. Кутуєв П. В. *Модерн(у): історії, теорії та практики*. Одеса : Гелветика, 2017. 424 с.
4. Кутуєв П. В., Северинчик О. П., Макаренко Д. В. Держава, що сприяє розвитку: чи можлива подорож зі Східної Азії до Східної Європи? *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. № 2(38).
5. Єнін М., Кухта М., Приходько Т. Соціальні потреби та проблеми вимушених мігрантів з України на шляху до соціальної адаптації та інтеграції в суспільство-реципієнт (на прикладі ФРН). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 3. С. 117–138. DOI: 10.15407/sociology2024.03.117.
6. Кухта М., Соболева Н. Молодь України у період суспільних турбулентностей 2019–2021. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. № 3. С. 31–59. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001445276>.
7. Кухта М. П. *Соціальний потенціал людей старшого віку в сучасному українському суспільстві* : дис. ... д-ра соціол. н. К. : Ін-т соціології НАН України, 2019. 454 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0519U000514>.
8. Шкуров Є. Суспільний аспект реалізації цілей сталого розвитку в повоєнному відновленні міст. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. № 1(64). С. 199–215. DOI: 10.21564/2663-5704.64.324584.
9. Шкуров Є. В. Унікальність як виклик та можливість у становленні Smart City. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2023. № 2(94). С. 140–150. DOI: 10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.140-150.
10. Шкуров Є. В. Місто в процесах розбудови і соціальних змін у західній соціології другої половини ХХ століття. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2024. № 4(64). С. 68–76. DOI: 10.20535/2308-5053.2024.4(64).322698.
11. Шкуров Є., Єнін М., Коломієць Т., Лаундра К. Глобалізаційні процеси в сучасному місті. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 3(51). С. 19–30. DOI: 10.20535/2308-5053.2021.3(51).246412.
12. Юськів Б. М. *Глобалізація і трудова міграція в Європі* : монографія. Львів : Видавець О. М. Зень, 2009. 308 с.
13. Юськів Б. М. Міжнародна трудова міграція в Європі на початку ХХІ століття. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2011. Вип. 22. С. 363–373.

14. Arigoni D. *Climate Resilience for an Aging Nation*. Washington, DC : Island Press, 2023. 272 p.
15. Buhr F. Using the city: migrant spatial integration as urban practice. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2017. Vol. 44, No. 2. P. 1–4. DOI: 10.1080/1369183X.2017.1341715.
16. Caponio T., Scholten P., Zapata-Barrero R. (Eds.). *The Routledge Handbook of the Governance of Migration and Diversity in Cities*. London : Routledge, 2019. – 476 p.
17. Chin C. B. N. *Cosmopolitan Sex Workers: Women and Migration in a Global City*. Oxford : Oxford University Press, 2013. 272 p.
18. Department for General Assembly and Conference Management. *Sustainable cities, human mobility and international migration: Report of the Secretary-General*. United Nations. New York : UN, 2018. URL: <https://docs.un.org/en/E/CN.9/2018/2>.
19. Dogramaci B., Hetschold M., Karp Lugo L., Lee R., Roth H. *Arrival Cities: Migrating Artists and New Metropolitan Topographies in the 20th Century*. Leuven : Leuven University Press, 2020. 398 p.
20. GCM Development process. Migration Data Portal. *Migration Data Portal*. 09 June 2020. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/gcm-development-process>.
21. Glick Schiller N. Migrants are the city: commentary on “London: diversity and renewal over two millennia” by Anthony Heath and Yaojun Li. *Ethnic and Racial Studies*. 2023. Vol. 46, No. 11. P. 2347–2354. DOI: 10.1080/01419870.2023.2176248.
22. Hurova I. V., Shkurov Y. V. Man in digitized urban socio-cultural space. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. Iss. 24. P. 75–87. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i24.295321>
23. International Migration Outlook 2024. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD, 2024. DOI: 10.1787/50b0353e-en.
24. Kärholm M., Jensen T. G., Foroughanfar L., Söderberg R. Migration, place-making and the rescaling of urban space. *European Planning Studies*. 2023. Vol. 31, No. 2. P. 270–286. DOI: 10.1080/09654313.2022.2038544.
25. Migration and Cities 2024. Cham : Springer (IMISCOE Research Series), 2024. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-55680-7>.
26. Migration Data Portal. Urbanization and migration. 10 June 2022. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/urbanization-and-migration>.
27. McAuliffe M., L.A. Oucho *World Migration Report 2024*. Geneva : International Organization for Migration, 2024.
28. Organisation for Economic Co-operation and Development. *International Migration Outlook 2024*. 14 Nov. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2024/11/international-migration-outlook-2024_c6f3e803.html.
29. Panchenko L., Khomiak A. Cloud technologies for training future sociologists of visualizing data of social and demographic statistics. *Transactions of Georgian Technical University. Automated Control Systems*. 2018. Vol. 2(26). P. 153–156.
30. Portes A. Cities and migration. *Ethnic and Racial Studies*. 2023. Vol. 46, No. 11. P. 2280–2293. DOI: 10.1080/01419870.2023.2186797.
31. Shah S. *The Next Great Migration: The Beauty and Terror of Life on the Move*. – London : Bloomsbury Publishing, 2020. 400 p.
32. Triandafyllidou A., Moghadam A., Kelly M., Şahin-Mencütek Z. *Migration and Cities: Conceptual and Policy Advances*. Cham : Springer (IMISCOE Research Series), 2024.
33. United Nations. *The New Urban Agenda*. Quito, 2017. URL: <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>.
34. Whitaker S. D. *The Demographics of Urban Migrants Since the Pandemic* : Data Brief. Cleveland : Federal Reserve Bank of Cleveland, 2024. DOI: 10.26509/frbc-ddb-20240118.
35. Zasoba I., Khomiak A., Panchenko L., Korzhov H. The governance of global labor migration: literature review. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 3(47). С. 29–36.
36. Zaitseva S. S., Rudenko N. V. Development of speaking skills in Ukrainian as a foreign language classes using a mobile phone. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: мат. X Всеукр. наук. конф. студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, Суми, 27–28 квітня 2023 року* / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 78–82.